

Haapsalu koolilipp, järjepidevuse ja au hoidja

Fotod LÜGi muuseumi kogust

Läänemaa Ühisgümnaasiumi lipp 1933-1944

Kalle Lõuna, Läänemaa Ühisgümnaasiumi ajalooõpetaja

Koolilipp ei ole alati olnud iseenesestmõistetav, veel 1920ndatel paljudel Eesti koolidel see puudus. Lippu peeti auasjaks, mida oli vaja välja teenida. Selle annetajateks olid tavaliselt kooli kunagised õpilased, sest just nemad oskasid kõige paremini kooli hinnata. Ka Läänemaa Ühisgümnaasiumi lipp sündis vilistlaste kingitusena, selle näol oli tegemist sümbolse tunnustuse ja auavaldusega kodukoolile. Kes täpsemalt kujundas koolilipu, ei ole teada. Häid kunstnikke oli ju vilistlaste hulgas mitmeid. Säilinud on kooli vilistlaskogu esimehe Albert Soosaare kiri 11. oktoobrist 1933. aastast haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele. Selles teatati plaanist kinkida Läänemaa Ühisgümnaasiumile lipp ja küsiti selleks luba kirjale lisatud kavandi alusel. Eraldi tehti taotlus lipul väikese riigivapi kasutamiseks. Nii oluline asi sai sündida vaid riigivõimu loal. Juba 18. oktoobril 1933 kinnitati koolivalitsuses lipukavand ja 20. oktoobril anti luba riigivapi kasutamiseks.

Kavandilt näeme, et lipu esiküljel oli tumesinisel taustal must kiri: „Läänemaa Ühisgümnaasium“ ja keskel tammelehtedest ümbritsetud nn hariduse altar, millest kiirgasid kuldsed kiired. Lipu tagumine külg oli tumeroheline. Üleval servas paiknes väike sinimustvalge lipp, keskel väike riigivapp (kuldne, siniste leopardidega). Selle kohal oli taeva taustal

lendamas musta peaga kajakas. Riigivapist vasakule jäi musta värviga markeeritud LÜGi maja ja paremale piiskopilinnuse ning toomkiriku kujutis. Riigivapi all olid kuldsed lained. Kesksest kujundist vasakule jäi kuupäev „19 XII“ ja paremale aasta „1918“. Lippu raamistasid hõbedased narmad.

Lipu kinkimine ajastati Läänemaa Ühigümnaasiumi 15. aastapäevale. Kooli sünnipäeva tähistamine algas esmaspäeval, 18. detsembri õhtul Jaani kirikus ja jätkus koolis aktusega 19. detsembril 1933. Aktusest võtsid osa õpetajate ja õpilaste kõrval vilistlased, lapsevanemad ja külalised. Just sellel aktusel toimus lipu pidulik üleandmine.

Lipu üleandmine Läänemaa Ühigümnaasiumi aulas 19. detsembril 1933.

Vilistlaskogu kingituse üle andnud Lääne praostkonna vikaarõpetaja Albert Soosaar õnnistas lippu. Laval, klaveri juures seisis muusikaõpetaja Cyrillus Kreek.

Koolireformi käigus reorganiseeriti Läänemaa Ühisgümnaasium 1938. aastal Haapsalu Gümnaasiumiks. Muutused olid suuresti vormilised, enamus õpetajatest olid ikka needsamad, kes ennegi. LÜGi viimane aktus toimus 3. juunil, tollased lõpetajad 17. humanitaarlennust (Roman Marley, Simon Joffe, Elsa-Melita Vaus, Lidia Kooskora jt) andsid üle kooli lipu Haapsalu Gümnaasiumile, kinnitades nii kooli järjepidevuse jätkumist.

Lipu kandmine oli au, seega ka lippuriteks valiti parimad õpilased. Lippurid kandsid koolivormi, valgeid kindaid ja siniseid õlalinte. Läänemaa Ühisgümnaasiumi aula. Foto aastast 1938.

1940. aastal algas Nõukogude okupatsioon ja senine koolilipp kodanliku elemendina pidi kaduma ajaloo prügikasti. Siiski elas lipp punase aasta üle ja 20. novembril 1941. a Haapsalu Gümnaasiumi õppenõukogu protokollist leiame lause: „Otsustati aktusele tuua kooli lipp, mis on hoitud möödunud aastal kommunistide kätte sattumast“. Kahjuks ei tea me kogu lugu. Kas punasel aastal üritati kooli lippu füüsiliselt hävitada? Kes olid need, kes aitasid koolilippu varjata? Saksa okupatsiooni ajal toimus õppetöö suuresti linnaalgkooli majas. Kooli lipp viidi piduliku rongkäigu eesotsas Valgest majast Ehte tänava koolimajja 22. novembril 1941. 1944. aasta sügisel vallutas Punaarmee Haapsalu ja teadmine lipu edasisest saatusest katkeb. Kas see hävitati või peideti nii hästi, et selle saatust ei tea enam keegi?

Rasketel aegadel oli lipp rohkem kui lihtsalt kangas – see oli sümbol ajaloost, identiteedist ja lootusest. Nõukogudeaegne punalipp ei tekitanud positiivseid emotsioone. Sestap pole imestada, et paarkümnend aastat hiljem, sula ajajärgul tekkis vilistlastele mõte kinkida koolile uus lipp. Nii, nagu oli kunagi headel aegadel.

Säilinud on Haapsalu I Keskkooli lipp, mis oli kasutusel kuni 1969. aastani. Tegemist on lihtsa ja tänaseks pleekinud punalipuga, mille ühel küljel on kuldne tekst: "HAAPSALU I KESKKOOL". Millal lipp kasutusele võeti, pole teada.

Lipu kinkimine Haapsalu I Keskkoolile

Eha Palm, 54. lennu vilistlane

1969. aasta septembris, uue õppeaasta avaaktusel, andsid vilistlased üle kingituse – meie kooli lipu. Selle valmimisloost saab ülevaate Aksel Vaiguri mälestustest ning tema ja Ida Järve kirjavahetusest. Ometi ei saanud tollel ajal päris kõike paberile panna. Nii mõndagi arutati silmast-silma kohtumistel nii siin- kui sealpool lahte.

Lipuga on seotud ka minu pere.

Esmakordselt jõudis minu teadvusse meie kooli saabuv tähtpäev – 50 aastat asutamisest – 1967. aasta kevadel, kui minu kasuema Anete Romanov, Läänemaa Ühisgümnaasiumi 8. lennu vilistlane, jõudis tagasi külaskäigult Rootsi. Seal oli ta kohtunud mitmete koolikaaslastega, sealhulgas ka Aksel Vaiguriga. Jutuks tuli kooli lähenev sünnipäev ja välisest vilistlastest soovisid selles kuidagi osaleda. Konkreetselt midagi ei otsustatud, kuid mõte oli idanema pandud. Kindlad piirid sai soov järgmisel, juubeliaastal, kui otsustati kinkida koolile oma lipp. Asjaajamise võtsid enda kanda Aksel Vaigur Rootsis ja Ida Järv Haapsalus.

Minu isa Arved Palm visandas võimaliku lipu kujunduse. Veidi muudetult sai kavandist lipu esikülg (näiteks üks lainerida allääres asendati kolmega, mis meenutasid veidi laineid ENSV lipul, kuid erinevalt viimasest on kõige laiem lainerida üleval, mitte all). Teisele küljele oli plaanitud kooli asutamise kuupäev, kuid äkitselt pörkus see soov nõudega – lipul peab olema nõukogude sümboolika.

Kogu ettevõtmist ähvardas nurjumine, sest ükski väliseestlane ei olnud nõus osalema kingituses, mis kannaks selliseid märke nagu viisnurk või sirp ja vasar.

Ma ei oska öelda, kes tuli mõttele lipu teisele küljele paigutada Lenini tuntud üleskutse „õppida, õppida, õppida“, kuid see oli lausa geniaalne. Kompromiss oli saavutatud. Vilistlastele sobis mõte ise ja lõivu nõukogude režiimile maksti Lenini nimega.

Säilinud lipul seda lauset enam ei ole. Kuidas see paigutatud oli, ma täpselt ei mäleta – kas ühes reas alumisel kolmandikul või siiski diagonaalselt üle terve külje. Igatahes viimase sõna all oli nii väikeste tähtedega kui tol ajal vähegi võimalik – V. I. Lenin.

Kogu asjaajamine võttis nii kaua aega, et kooli juubelpäevaks lipp ei valminud (võib-olla oli siinpool ka sihilikku viivitamist, sest väliseestlaste osa oli suur ja nii taheti ehk kingituse üleandmist toimetada veidi vaiksemalt).

Oli kuidas oli, kuid meie kool sai kauni, sini-valge lipu.

Otsisin kodus 1969. aasta kooli almanahhi üles ja vaatasin sealset pilti lipu üleandmisest. Ja mõtlesin, et seal oli ju üleandjate riietuses sini-must-valge: kooliseelik oli sinine, must kostüüm ja pluusid olid valged.

Fotol vasakul on vist Mare Säär, seejärel Küllike Klimberg, Ida Järv, Ülo Aken, lippu hoidev noormees on Kaido Kuur, omaaegne tuntud vehkleja, siis Vaige Uustalu, järgmine on ehk Tiina Villemson - aga kindel ma pole ja paremal muidugi direktor Villem Treiman.

Lisandusi lipu kinkimise loole

Kalle Lõuna, Läänemaa Ühisgümnaasiumi ajalooõpetaja

LÜGi muuseumi kogudes asub Haapsalu I Keskkooli lipu algne kavand ja ka lipp ise.

Lipu suurus: 2200x1400cm

Esikülj: rukkilillesinisest täisvillasest riidest.

Sinisel põhjal valge tekst: HAAPSALU I KESKKOOL, mille all üle valgete laineharjade lendav valge kajakas. Tagakülj: valgest täisvillasest riidest.

Narmad: lipu 3 külge ääristatud 6 cm pikkuste

hõbedast narmastega. Nöörid ja tutid: valged. Taasiseseisvumisel eemaldati lipult ka punavõimudele meelepärane tikand „õppida, õppida, õppida“, seega on säilinud lipu tagumine külj lihtsalt valge.

Kavandi järgi pidanuks lipu tagaküljel olema siniste kirjadega kooli asutamise kuupäev: „19. XII 1918“ ja juubeliaasta „1968“, ning piiskopilinnuse kujutis koos kirjaga „XIII sajand“. Esiküljel on muutused väiksemad, lisaks eelnevalt mainitud lainetele on muutunud veidi kooli nime asend ja kajakas. Kajaka juures on huvitavaim muutus mustjashalli peaosa lisandumine.

Võrreldes kavandit 1933. aastal koolile kingitud lipuga, näeme, et kokkulangevad elemendid on kajakas kujutis, merelained, piiskopilinnuse kujutis ja kooli sünnipäeva kuupäev. Kahte viimast elementi valminud lipul ei olnud.

Teadaolevalt jäi lipumaterjalide muretsemine Rootsi ja lipu õblemine Eestis elavate vilistlaste õlule. Lipumaterjal läks maksma 600 Rootsi krooni, sellesse panustasid 1930. aastal lõpetanud Aksel Vaigur, Olga Lepp-Kurvits, Johan Lindström, Gerhard Pello, Amilde Pakri-Plank, Dagmar Bles-Sanvik, Johan Widgren, Ermi Soomet ja 1933. aasta vilistlane Eduard Lepp.

Needsamad vilistlased olid olnud osalised ka 1933. aastal koolile kingitud lipu üleandmisel koolile.

Rootsist 8. augustil 1968. a postitatud pakk materjalidega jõudis Haapsallu 20. augustil. Hiljem saadeti lihtpakiga Eestisse järgi ka tikkimislõngad, ent see pakk läks „kaotsi“. See ei olnud juhus. Ida Järvi kirjas Aksel Vaigurile seisavad read „*Me ei saa seda aastapäeval üleanda, kuna vahepeal oli palju pahandusi!*“. Kiri oli toimetatud tsensuuri vältimiseks Rootsi käsipostiga. Sai selgeks punavõimude püüd takistada lipu üleandmist kooli juubeli ajal.

Milles asi? Kooli vilistlane, 1938. aasta lõpetajana üks Läänemaa Ühisgümnaasiumi lipu üleandjaid Haapsalu Gümnaasiumile, kommunistist Eesti Raadio ja ETV väliskommentaator Simon Joffe omas tänu ametikohale juurdepääsu Läänes ilmuvatele ajalehtedele. Ta olevat lugenud ühest Saksamaa LV ajalehest artiklit, milles kirjutatud Läänemere-äärsest koolist, mis 50. aasta juubeliks pidavat kerjama Läänest uue lipu. Eestis järgnesid vilistlaste jaoks närvesöövad ülekuulamised KGB-s.

Väidetavat algartiklit ei suutnud vilistlased ega ka käesoleva kirjutise autor leida, võimalik, et seda pole kunagi olnudki. Ent eesmärk oli saavutatud – juubeli ajal lippu koolile üle ei antud. Samas soovis punavõim näida väljaspoole humaanse riigina, ent KGB kaasalöömine ei näinud antud juhul just kuigi hea välja. Väliseestlastele suunatud propagandalehes „Kodumaa“ püüti juhtunut pisendada, andes teada, nagu lipp antaks koolile üle „üsna pea“. Üllatuslikult sattusid Läänes omakorda löögi alla ka lahked Rootsi annetajad, keda tembeldati väliseesti ajalehtes „punalipulisteks“. Seda täiesti ülekohtuselt, sest tegemist oli ju ikkagi sinivalge lipuga, millel kajaka peaosas ka mustjat värvi. Sinine, must ja valge olid värvid, mida osati Kodu-Eestis märgata ka ridade vahelt ja nende kasutamist hinnata.

Esiailgu hellitasid kodueesti vilistlased lootust anda koolile lipp üle töörahvapühaks, 1. maiks. Ideoloogiliselt oleks see võinud olla igati sobilik. Siiski valmis lipp alles 1969. aasta suvel ja anti koolile üle 1. septembril 1969.

Vilistlased Alide Kiisemann ja Ida Järv lisavad lipule tuttudega nöörid. Foto 1969. aasta suvest.

Tollane Haapsalu I Keskkooli direktor Villem Treiman tänas aktusel annetajaid järgmiste sõnadega: “ Südamlik tänu kauni kingi eest kõigile vilistlastele! Ühendagu see meie põlvkondi, olgu see sümboliks ja innustajaks ning meenutajaks, et meie koolist on võrsunud teadlasi, kirjanikke, muusikuid, asjalikke töömehi. Neid jätkub igasse ilmakaarde ja häbi nad meie koolile ei tee. Olge nende sarnased ja õpihimulised!“ Kohalik „Tööraha Lipp“ ei kajastanud lipu üleandmist poole sõnagagi.

Haapsalu I Keskkooli mustjashalli lisandiga sinivalge lipp oli paljude Eesti NSV koolilippude seas oma värvikompositsiooni ja saamisloo poolest unikaalne. Ja kuigi lipult puudus aastaarv „1918“, meenutas see Eesti Vabariigi aega ja kunagist Läänemaa Ühisgümnaasiumi.